

נענע או נענה?

למרות תחקירי השירות הבולאי משולבת לעיתים כותרת שגויה בכיתוב הבול

השירות הבולאי מקפיד להתייעץ עם הגורמים המוסמכים בכל הקשור לכיתוב שצריך להופיע בבול, אולם למרות התחקיר הקפדני עלול להיווצר מצב בו מידע שגוי, או "נכון לשעתו", ימצא את מקומו בבול.

צמחי תבלין ומרפא

בשנת 2006 הוחלט בשירות הבולאי ליזום הנפקת סידרה חדשה של בולים מן המניין. הבולים הוקדשו לנושא "צמחי תבלין ומרפא", והם הופיעו בשלוש הנפקות במהלך השנים 2006 עד 2008.

נענה חריפה
17.12.2006

זוטה לבנה
17.12.2006

גד השדה
17.12.2006

קורנית מקורקפת
5.12.2007

ער אציל
5.12.2007

מרווה משולשת
17.9.2008

לענה שיחנית
17.9.2008

צמחי תבלין ומרפא

אחד הבולים שהונפק בשנת 2006 התמקד בצמח התבלין הפופולארי הידוע בשם "נענע". והנה, בכיתוב שבבול נרשם שמו העברי של הצמח בתור "נענה חריפה", לצד שמו המדעי *Mentha piperita*.

Mentha piperita

צמח זה הופיע במהלך השנים על מספר בולים בעולם.

פולין
1980

רומניה
1959

ליבריה
2024

נענה או נענע?

שמו העברי של הצמח "נענע" נקבע בשנת 1930 בהתבסס על הלכה המופיעה בתלמוד הירושלמי, מסכת שבת, פרק ז', הלכה ב' (דף מח, עמוד ב). "ההן דגזז כוסבר, כרתי, כרפס, גרגר, טריקסימין, כשומין, **נענע**, חייב משום קוצר ומשום זורע". בהלכה זו מונה התלמוד שורה של צמחים אשר מי שגוזז אותם בשבת נחשב כמי שביצע פעולה אסורה של קציר. השם "נענע" חזר ואושר לאורך הזמן, ושובץ במילונים שחוברו בשנים 1938, 1946, 1959, ו-1977.

בשנת 2003, במהלך כתיבת מילון צמחי ארץ ישראל (בוטניקה), נמצא באקדמיה ללשון עברית מי שעירער על הכיתוב המסורתי "נענע" והציע לאמץ את הכיתוב "נענה" (עם "ה" בסוף המילה). האקדמיה ללשון עברית בחרה לאמץ את הנוסח החדש, ובהערה לשם הצמח במילון נאמר:

הועדפה הצורה בסיומת הנקבה (השגורה בספרות הבוטנית) מן הצורה שבמקורות בשל שימוש השם במין נקבה, וכן בשל צירופי הסמיכות נְעֻנָּה הפְּדוּרִים, נְעֻנָּה הַמֵּים.

כאשר פנה תחקירן השירות הבולאי בשנת 2005 לאקדמיה ללשון עברית, נאמר לו כי יש לקרא לצמח התבלין בלשון נקבה "**נענה חריפה**".

נענה או נענע?

ב-25 בנובמבר 2005 התכנסו נציגי האקדמיה ללשון עברית לדיון במספר סוגיות שעמדו על הפרק. אחת הנקודות עסקה בדיון חוזר בשאלת שמו של צמח התבלין, נענה או נענע, וזאת בעקבות ערעור של אמנון שפירא, אחד מעובדי האקדמיה.

2. שם הצמח נֶעֱנָה/נֶעֱנֶנֶע

במילון לשמות צמחי ארץ ישראל תש"ס-תשס"ג שונתה החלטה רבת שנים והוחלט כי שם הצמח יהיה מעתה נענה ולא נענע. בהערה לשם הצמח נאמר כך:

הועדפה הצורה בסיומת הנקבה (השגורה בספרות הבוטנית) מן הצורה נענע שבמקורות בשל שימוש השם במין נקבה, וכן בשל צירופי הסמיכות נֶעֱנֶנֶע הפְּדוּרִים, נֶעֱנֶנֶע הַמִּים.

על ההחלטה השיג עובד האקדמיה אמנון שפירא מן הטעמים האלה:

א. השם נענע נכון מבחינת הגיזרון.

ב. השם נענע רווח בציבור (הן בכתבי הן בהגייה – בפי הוגי העי"ן).

ג. השם נענע נהג בוועד הלשון ובאקדמיה למן תר"ץ ועד להחלטה הנ"ל.

ד. גם שמות כגון קֶרֶקֶע וּאֶצְבֶּע, המסתיימים בעי"ן, מינם נקבה.

במקורות נזכר הצמח פעם אחת, בירושלמי שבת י, א. בכ"י לידן של התלמוד הירושלמי כתוב נטע, אבל גרסת מגיה 2 של כתב היד היא נענע.

בדיון בוועדת הדקדוק קיבלו חברי הוועדה את הערעור פה אחד וקבעו כי מין הצמח זכר.

מתוך פרוטוקול דיוני האקדמיה ללשון עברית, 25.11.2005

בסיכום הדיון קיבלו חברי הוועדה את הערעור פה אחד, ושמו של הצמח חזר להיות באופן רשמי "נענע". בנוסף התקבלה החלטה כי המין של "נענע" יהיה מין זכר, כך ששמו של הצמח שבבול צריך להיקרא "**נענע חריף**".

נענע, זכר או נקבה?

מיד לאחר קבלת ההחלטה כי המין של הנענע הוא מין זכר, העלה דוד טלשיר, אחד מחברי האקדמיה, השגות על ההחלטה הזו.

א' טל: אני מבין שהאד' טלשיר מבקש לערער על החלטת ועדת הדקדוק ששם הצמח נענע מינו זכר. נחתום את הישיבה בשאלה זו.

ד' טלשיר: אין ספק ששם הצמח צריך להיות נענע ולא נענה. כך נהוג למן מגדירי הצמחים הראשונים משנות השלושים של המאה הקודמת, וכך אנו מוצאים גם בערבית ובסורית. אבל בין כתיב שם הצמח למינו הדקדוקי אין ולא כלום. מדוע ההחלטה על כתיב השם גוררת החלטה על שינוי מינו הדקדוקי? לכך אינני מוצא הצדקה.

ט' בן-יהודה: החיפוש במרשתת במנוע החיפוש Google העלה שמרבית ההתייחסויות לנענע הן בלשון נקבה.

א' טל: המילונים חלוקים בשאלת מינו הדקדוקי של הצמח. נראה שאי-הגיית העי"ן הביאה לתפיסתו כנקבה.

י' בלאו: בעברית שם ממין נקבה הוא בדרך כלל שם מלרעי המסתיים ב־ה או שם המסתיים בתי"ו לא שורשית. רשימת היוצאים מן הכלל, כגון אש ואבן, אינה ארוכה, ונראה לי שאם איננו חייבים להוסיף חריגים, מן הראוי שלא נעשה כן. על כן עדיפה בעיניי ההחלטה שמין הצמח נענע זכר.

ד' טלשיר: גם היום אנו נלחמים – ועוד נוסיף להילחם – על הנחלת ההחלטה שגרב וצומת מינן זכר ולא נקבה, כרווח בציבור. במקרה כזה, כשההחלטה על מינו של שם שרירותית למדיי, מדוע לקבוע קביעה המנוגדת לשגור על פי הדוברים? מעודי לא שמעתי אומרים 'נענע ירוק', רק 'נענע ירוקה'.

א' אבנר: אפשר לקבוע שמין נענע הוא גם זכר וגם נקבה.

נענע, זכר או נקבה?

בהמשך הדיון הוחלט לערוך הצבעה ובסיומה נקבע כי המין של צמח הנענע יהיה נקבה, ולפיכך השם הנכון של הצמח שבבול הוא "נענע חריפה":

ח' כהן: אני מסכים עם האד' טלשיר. דוברי העברית הקדמונים הם שקבעו שאבן היא נקבה, ויכולים דוברי העברית בני ימינו לקבוע שמין המילה גרב נקבה. לא אנו הוספנו יוצא מן הכלל אלא דוברי העברית, והיום באמצעות מנועי החיפוש במרשתת אין קושי לדעת כיצד הציבור נוהג. אני מציע שבשאלות האלה של זכר ונקבה נלך אחר המצוי, והמצוי נתון לפנינו.

הצבעה

בעד מין נֶעֱנֶע זכר - 4

בעד מין נֶעֱנֶע נקבה - 12

בעד מין נֶעֱנֶע זכר ונקבה - 1

הוחלט: שם הצמח נֶעֱנֶע מינו נקבה.

מתוך פרוטוקול דיוני האקדמיה ללשון עברית, 25.11.2005

בזמן שהדיון התקיים באקדמיה ללשון עברית, השירות הבולאי המשיך את תהליך הנפקת הבול מבלי שיהיה מודע לשינוי שחל בשמו של הצמח. כך נוצר המצב בו בבול שהונפק בסוף שנת 2006 נרשם "נענה חריפה".

